

Dret a l'educació

Presentació del dret

El dret internacional reconeix el dret a l'educació de les persones, particularment dels infants, i imposa als estats la responsabilitat de garantir unes condicions adequades d'ús i d'accés als recursos educatius.

En aquest sentit, es reconeix que l'educació reproduïx fortament les desigualtats socials. A més, el dret a l'educació va més enllà de la mera instrucció, ja que també engloba l'educació en valors i cívica i el coneixement i el respecte d'un mateix i de l'entorn.

Aquest dret té diverses manifestacions concretes.

Cal destacar el dret de tothom a l'educació en igualtat d'oportunitats. Aquest dret s'articula per mitjà de l'escolarització secundària obligatòria gratuïta, però també per mitjà de la promoció de la diversificació curricular i de la planificació de les ofertes formatives. També es complementa per mitjà de la formació professional, l'assistència econòmica, l'accessibilitat als ensenyaments no obligatoris, l'orientació i altres mesures de lluita contra l'exclusió.

El dret a accedir a l'educació en condicions d'equitat està regulat de manera particular en diverses lleis i lleis orgàniques. Aquests textos incorporen la universalitat, l'equitat o la integració de tots els col·lectius com a principis rectors del sistema educatiu per compensar les desigualtats personals, culturals, econòmiques i socials.

L'educació ha de permetre el màxim desenvolupament de les persones i, per exemple, en el cas d'infants amb discapacitats, cal adequar les ofertes a les necessitats específiques de cadascun. També es reconeix el dret a accedir a la formació permanent i a rebre orientació, especialment en els àmbits educatiu i professional.

L'Estatut d'autonomia reconeix el dret a gaudir d'ajuts públics per accedir als nivells educatius superiors en funció dels recursos econòmics, les aptituds i les preferències.

Els centres tenen el deure d'adoptar normes de funcionament que respectin els drets, especialment en l'exercici de la disciplina escolar.

Així, l'alumnat té dret al respecte de la seva identitat, integritat i dignitat personals. La seva dedicació i el seu esforç s'han de valorar i reconèixer amb objectivitat, i s'ha de respectar la seva llibertat de consciència i les seves conviccions i protegir-lo sempre de tota agressió.

En aquesta mateixa direcció, cal destacar el dret de convivència de l'alumnat als centres. Els infants tenen dret a ser protegits contra totes les formes de violència física o mental.

Els programes educatius han de preveure continguts que promoguin l'educació en igualtat d'oportunitats i de gènere, el respecte i la tolerància per prevenir actituds i situacions violentes. També s'ha de vetllar per la

conscienciació i la prevenció de la violència per raó d'orientació sexual, identitat de gènere i expressió de gènere.

Ahora, cal fer esment del dret a la coeducació i del foment de la igualtat real i efectiva entre dones i homes. L'ordenament preveu el dret a participar individualment i col·lectivament en la vida del centre, i també el dret a reunir-se i a associar-se.

A més, convé fer menció del dret a un ensenyament de qualitat que estimuli les capacitats de l'alumnat i que tingui en compte el seu ritme d'aprenentatge.

La inclusió escolar és un principi rector del nostre sistema educatiu i es concreta en el dret de l'alumnat amb necessitats educatives específiques a ser atès amb pràctiques inclusives.

L'estat actual de protecció a Catalunya

▪ **Polítiques i accions positives**

Lluita contra la segregació escolar

Per combatre els desequilibris, les administracions públiques poden intervenir, d'una banda, en la programació de l'oferta i la gestió del procés d'admissió de l'alumnat i, d'altra banda, en l'adopció de mesures per equiparar les condicions d'escolarització.

El Departament d'Ensenyament ha desenvolupat mesures per reforçar els centres d'alta complexitat, tot i que encara de manera insuficient. S'han obtingut bons resultats i s'ha millorat el rendiment acadèmic per mitjà d'auditories pedagògiques i fomentant que els centres d'alta complexitat treballin amb més professorat i menys alumnes, i amb una jornada escolar més llarga.

També s'observa una major conscienciació sobre la necessitat de combatre la guetització i d'evitar les pràctiques que reproduïxen la segregació escolar. A més, en algunes escoles s'han desplegat bones pràctiques per detectar l'alumnat amb necessitats educatives específiques.

D'altra banda, el Departament d'Ensenyament ha manifestat la voluntat de desenvolupar actuacions específiques contra la segregació escolar, per exemple, per mitjà de l'elaboració d'instruccions sobre l'admissió.

Gratuitat de l'ensenyament obligatori

Passat el període de restriccions pressupostàries, el sistema de beques ha millorat. Així, s'ha corregit el disseny i la dotació de les beques de menjador escolar i s'ha establert un llindar de renda que en garanteix la concessió independentment de la demanda.

Es destaca la nova subvenció als centres amb situacions d'elevada complexitat per adquirir llibres de text i material didàctic i informàtic. També són positius els sistemes de reutilització de llibres, que han permès reduir la despesa familiar.

Alhora, es constata una reducció del període de temps previst per a la resolució i el cobrament d'algunes beques.

Participació en l'educació no obligatòria i lluita contra l'abandonament educatiu prematur

Més enllà de l'educació primària i l'educació secundària obligatòria, la Llei d'educació de Catalunya (LEC) estableix ensenyaments no obligatoris de provisió gratuïta i universal (educació infantil de primer cicle i formació professional). Són àmbits estratègics fonamentals a l'hora de promoure els drets i les oportunitats dels grups més desafavorits.

En els darrers anys, s'ha reduït de manera significativa la taxa d'abandonament educatiu prematur. Així, fins a l'any 2011, els poders públics van fer un esforç destacable en la provisió de places d'educació infantil de primer cicle.

Alhora, cal destacar l'esforç del Departament d'Ensenyament en la provisió de places de formació professional. En aquest àmbit, també cal remarcar la integració dels diferents subsistemes de formació i qualificació professional, la flexibilització de les vies d'accés i la consolidació dels sistemes d'acreditació de competències.

Inclusió escolar

S'han desplegat unitats de suport a l'educació especial (USEE) per afavorir la integració d'alumnes que presenten necessitats educatives especials. El nombre d'aquestes unitats i de vetlladors als centres públics s'ha anat incrementant progressivament en els darrers anys.

En l'àmbit de la formació professional, l'any 2016 es va crear el Pla pilot d'itineraris formatius específics (IFE) per a alumnes amb discapacitat intel·lectual que no hagin obtingut el títol de graduat en ESO o que no es puguin acollir als ensenyaments de formació professional.

A més, el Departament d'Ensenyament ha aprovat un nou decret per promoure la implicació del centre en conjunt en el treball d'inclusió.

Convivència als centres

En els darrers anys el Departament d'Ensenyament ha elaborat protocols de prevenció, detecció i intervenció enfront l'assetjament. Cal esmentar la Unitat de Suport a la Convivència Escolar, creada per facilitar atenció directa a qualsevol membre de la comunitat educativa en casos de conflictes complexos. L'any 2016 es va reforçar amb un telèfon d'atenció gratuïta durant 24 hores.

La Llei per garantir els drets de LGBTI també ha suposat un avenç a l'hora de prevenir i actuar davant de situacions d'assetjament escolar. En aquest sentit, la Generalitat va aprovar el Pla per a la igualtat de gènere en el sistema educatiu. Aquest pla inclou mesures per a la igualtat de gènere en els diversos àmbits educatius, i també mesures de prevenció i de discriminació positiva.

Equitat i inclusió en els estudis universitaris

La Generalitat va anunciar el 2016 la posada en marxa d'un Pla Integral de Beques amb un model de preus i d'ajuts que garanteixin l'equitat efectiva en l'accés a l'ensenyament superior. D'acord amb la informació rebuda, s'ha elaborat un informe avaluador sobre el finançament de les universitats públiques, els preus i les taxes, i l'eficàcia del sistema d'ajuts.

Cal destacar que hi ha tribunals especials per a les proves d'accés a la universitat que preveuen algunes especificitats per a estudiants amb dificultats relacionades amb l'aprenentatge. En aquest sentit, diverses universitats també han desenvolupat els seus propis protocols i plans d'intervenció d'inclusió de l'alumnat. La comissió tècnica UNIDISCAT treballa en la millora de les adaptacions i ha aprovat diversos protocols amb vocació de ser aplicats a totes les universitats.

▪ **Mancances i defectes detectats**

Lluita contra la segregació escolar

A Catalunya es constaten desequilibris importants en la composició dels centres escolars i alguns centres guetitzats, amb una elevada complexitat socioeducativa.

A títol indicatiu, per aconseguir una distribució perfectament igualitària de l'alumnat estranger, caldria canviar de centre el 48% de l'alumnat de primària i el 39% del de secundària.

Des del curs 2006-2007 no s'han produït avenços significatius en la lluita contra la segregació escolar de l'alumnat estranger. El 4% dels centres de primària catalans té més d'un 50% d'alumnat estranger i el mateix succeeix amb el 2% dels centres de secundària. Aproximadament un 15% dels centres tenen la consideració d'alta complexitat.

La segregació limita les oportunitats de l'alumnat desfavorit i condiciona negativament les seves trajectòries educatives. A més, la segregació implica efectes negatius sobre el rendiment escolar del sistema educatiu i afecta negativament la convivència i la cohesió socials.

Alhora, la segregació comporta que els centres amb alumnes socialment més afavorits gaudeixin de més recursos (procedents de les quotes que paguen les famílies) i que, per tant, s'hi desenvolupin més projectes i activitats complementàries i extraescolars. Inversament, als centres amb més segregació es produeix una rotació més alta del professorat i no hi ha el mateix dinamisme.

Si bé, com s'ha assenyalat, l'alumnat socialment més desfavorit obté cada vegada millors resultats acadèmics, no s'ha reduït la desigualtat en la composició social dels centres.

Malgrat les experiències locals positives, el Departament d'Ensenyament no ha mostrat un posicionament prou actiu en aquest àmbit, especialment com a conseqüència de la manca de desplegament reglamentari de l'admissió d'alumnat i dels instruments previstos en la LEC. Les mesures adoptades

s'han centrat a incrementar els marges d'elecció escolar i en la satisfacció de la demanda, més que no pas a combatre frontalment aquest fenomen.

Les restriccions pressupostàries han debilitat les mesures per promoure l'escolarització de l'alumnat amb necessitats educatives específiques.

Un dels principals factors de la segregació són els costos d'escolarització que assumeixen les famílies, especialment als centres privats concertats, on s'imparteix una hora addicional al dia respecte de la majoria de centres públics. La diferenciació dels costos d'escolarització explica la disparitat dels projectes educatius i condiciona les oportunitats educatives a l'abast de l'alumnat.

Gratuitat de l'ensenyament obligatori

Malgrat el reconeixement de la gratuïtat de l'ensenyament, l'escolarització obligatòria comporta l'assumpció de costos directes i indirectes per a les famílies, que no sempre estan coberts mitjançant el sistema de beques.

Molts alumnes a l'inici del curs no disposen del material necessari ni poden assumir el cost de les activitats escolars complementàries. La intervenció dels serveis socials es fa des d'una perspectiva assistencialista i posa en qüestió la gratuïtat de l'educació.

D'altra banda, la subvenció als centres amb elevada complexitat no dona cobertura a tot l'alumnat socialment desfavorit.

En el marc de l'ensenyament obligatori, només es pot considerar que el sistema de beques és consistent en el cas del servei de menjador escolar. La resta de costos no estan coberts i només alguns ajuntaments disposen d'ajuts a l'escolaritat.

La supressió del servei de menjador en molts centres d'educació secundària suposa un impediment per a l'alumnat a l'hora d'accedir al servei. Malgrat els esforços del Departament d'Ensenyament, l'impacte de les mesures adoptades és molt limitat i no garanteixen que la major part de l'alumnat socialment desfavorit se'n pugui beneficiar.

Amb tot, el sistema educatiu català presenta una inversió en beques baixa en comparació amb la mitjana europea. Les mesures d'austeritat han reduït significativament la inversió i han suprimit alguns dels ajuts existents.

Participació a l'educació no obligatòria i lluita contra l'abandonament educatiu prematur

Un dels dèficits estructurals del sistema educatiu és l'abandonament educatiu prematur que, tot i evolucionar positivament, se situa per sobre de la mitjana del conjunt de la UE (17,1% l'any 2017).

Les desigualtats d'accés i de participació en els ensenyaments no obligatoris són el principal dèficit en aquest àmbit. En general, són els infants menys afavorits els que accedeixen més tard a l'oferta educativa i obtenen pitjors resultats al llarg de la seva escolaritat i abandonen abans el sistema educatiu.

Les diferències en els nivells d'escolarització en edats d'escolarització preobligatòria (dels 0 als 2 anys) i postobligatòria (17 anys) són de més del 30% entre progenitors que tenen estudis baixos i estudis superiors. Els ingressos familiars no sempre són suficients per poder cobrir la despesa que suposa l'escolarització en aquestes etapes educatives.

Les condicions d'accés a l'oferta en aquests àmbits s'han vist afectades per les restriccions pressupostàries. A partir de l'any 2011, l'escolarització en l'etapa d'educació infantil de primer cicle no només es va estancar, sinó que es van destruir més de 10.000 places. Aquesta situació es produeix per la reducció de la despesa pública i per l'increment generalitzat de les quotes mensuals de les escoles bressol públiques i privades.

Amb la recuperació econòmica, l'accés a la formació professional ha iniciat una tendència decreixent, previsiblement per les majors facilitats d'accés al mercat de treball i la menor tendència a la permanència i al retorn al sistema educatiu. A més, el Departament d'Ensenyament ha establert una taxa per a la matriculació als cicles formatius de grau superior a partir del curs 2012-2013.

L'oferta de formació professional és quantitativament deficient i tendeix a decaure.

Finalment, un 5% dels joves d'entre 16 i 17 anys cursen un programa de formació i d'inserció (PFI), sense que des del curs 2010/2011 s'hagi corregit aquest dèficit.

Inclusió escolar

Si bé els infants amb necessitats educatives especials tenen dret a gaudir de les mateixes oportunitats educatives que qualsevol altre infant i a estar escolaritzats, sempre que sigui possible, en centres ordinaris, el curs 2015-2016 encara hi ha 6.839 alumnes amb necessitats educatives especials escolaritzats en centres d'educació especial.

A més, en el cas de l'escolarització postobligatòria, hi ha adolescents amb discapacitat intel·lectual que tenen dificultats per trobar itineraris formatius adaptats a les seves necessitats educatives.

Es detecta la insuficient disponibilitat de recursos dels centres ordinaris per atendre les necessitats educatives especials.

Així, per exemple, s'observa la reducció de la dotació de personal docent a les USEE, la manca de cobertura de les reduccions de jornada i de les baixes temporals dels educadors temporals o la manca d'assignació de professionals durant tot l'horari educatiu.

Ahora, l'assignació d'hores de vetlladors depèn d'una bossa finita d'hores disponibles per repartir entre els centres i no del nombre de real d'hores que es requereix. Aquestes consideracions també són extensives a altres professionals especialistes.

Els dèficits en la dotació de professionals també afecta l'horari no lectiu. Sovint, durant l'horari de menjador escolar o les sortides i colònies no hi ha una dotació específica de personal de suport. Les mancances existents en la dotació de recursos pot ser un dels factors que expliqui per què alguns

centres d'educació especial reben alumnat amb necessitats educatives especials que podria estar escolaritzat en centres ordinaris.

Convivència als centres

Una de les problemàtiques que afecten nois i noies són les situacions d'assetjament escolar entre iguals, i també situacions de discriminació i violència que afecten infants i adolescents LGTBI o per raó de gènere. Cal remarcar que el ciberassetjament ha pres força en els darrers anys.

Sovint als professionals dels centres d'ensenyament els manca formació sobre aquest fenomen i desconeixen els passos que cal seguir davant d'aquestes situacions. Aquest fet genera mancances pel que fa a la detecció i la prevenció de casos d'assetjament basats en l'orientació sexual, i no sempre s'incideix a fons en el motiu que determina l'assetjament.

Habitualment no hi ha una escolta efectiva de la víctima de l'assetjament, ni dels presumptes autors ni del grup de classe. També es detecten situacions de demora o de manca de seguiment continuat i d'avaluació de les actuacions que s'adopten en aquests casos.

Més enllà de les situacions d'assetjament, es detecta una manca d'un paper més actiu per part dels centres pel que fa a la normalització de la diversitat sexual i afectiva.

Equitat i inclusió en els estudis universitaris

Arran de la implantació del Pla Bolonya (2008) i del Reial decret 14/2012, l'ensenyament universitari a Catalunya s'ha encarat de manera molt significativa. A més, es van eliminar bonificacions com la de les famílies monoparentals i les de persones més grans de seixanta-cinc anys.

L'any 2012 es va produir un increment del preu de la matrícula universitària del 67%, ja que el Govern català va optar per la franja de preus més elevada que permetia la normativa estatal. Així, des del 2008 l'increment de preus és del 291%. Catalunya té les taxes per cursar estudis universitaris més altes de l'Estat espanyol i unes de les més altes d'Europa.

Malgrat l'esforç de la Generalitat per compensar les restriccions i l'enduriment dels criteris d'accés per mitjà de les beques Equitat, aquest esforç no ha estat suficient per atendre les necessitats sorgides de la crisi i per pal·liar l'impacte de l'augment dels preus. Així, malgrat l'aprovació del Pla integral de beques, la taxa d'accés a la universitat continua resultant elevada per als col·lectius socioeconòmics menys afavorits.

També es detecta una discriminació en l'accés a la universitat per raó dels estudis de procedència. Així, es penalitza l'accés dels estudiants de cicles formatius respecte dels estudiants de batxillerat.

A més, hi ha dificultats en l'accés i en la continuïtat dels estudis universitaris dels estudiants amb algun tipus de necessitat educativa especial. Igualment, tot i els protocols i plans d'inclusió de les universitats, hi ha mancances en el seu coneixement i implementació. Malgrat l'existència de tribunals

especials per a les proves d'accés, hi ha alguns problemes pel que fa als criteris d'inclusió.

Propostes de millora

1) Lluita contra la segregació escolar:

- 1.1) Desenvolupar mesures normatives, com ara un nou decret d'admissió d'alumnat, per desplegar nous instruments per combatre la segregació escolar.
- 1.2) Desenvolupar mesures actives de planificació de l'oferta de llocs escolars als municipis per combatre la segregació escolar.
- 1.3) Utilitzar activament els instruments previstos per la normativa com a mesura d'escolarització equilibrada d'alumnat.
- 1.4) Reforçar el paper dels òrgans de garantia del procés i el control de les irregularitats.
- 1.5) Promoure pactes locals entre centres dins d'una mateixa zona o municipi per a l'escolarització equilibrada de l'alumnat.
- 1.6) Desenvolupar mesures per garantir millor la gratuïtat de l'ensenyament i la corresponsabilitat dels centres.
- 1.7) Desenvolupar mesures més intenses de discriminació positiva i compensatòries als centres amb composició social desfavorida.

2) Gratuïtat de l'ensenyament obligatori:

- 2.1) Incrementar la inversió en beques adreçades a l'alumnat socialment desfavorit fins a nivells equivalents a la mitjana europea.
- 2.2) Restablir una convocatòria d'ajuts per a l'adquisició de llibres de text i material didàctic complementari i informàtic.
- 2.3) Atorgar als centres educatius subvencions per al desenvolupament de programes orientats a sufragar les despeses d'escolarització de l'alumnat de famílies amb dificultats econòmiques i que cobreixin les despeses relacionades (llibres de text, material escolar, sortides, etc.).

3) Participació en l'educació no obligatòria i lluita contra l'abandonament educatiu prematur:

- 3.1) Garantir que cap alumne quedi exclòs de cap àmbit educatiu per raons econòmiques amb l'increment del finançament de l'educació infantil de primer cicle i l'establiment de sistemes d'ajuts, de bonificacions o de tarifació social als infants de famílies socialment menys afavorides.
- 3.2) Potenciar l'oferta de formació professional i intensificar l'orientació de l'alumnat cap a aquesta oferta tot garantint condicions d'accés en igualtat d'oportunitats.

3.3) Ampliar l'oferta de places de programes de formació i inserció (PFI) i altres programes de segones oportunitats per a l'alumnat amb dificultats.

3.4) Desenvolupar i desplegar el model de centre de noves oportunitats.

4) Inclusió escolar:

4.1) Definir les ràtios de provisió de professionals adequades per a l'atenció d'alumnes amb necessitats educatives especials en règim d'educació inclusiva i les necessitats de suport a l'aula.

4.2) Dotar els centres escolars dels recursos humans necessaris per fer possible l'escolarització d'aquests alumnes en condicions adequades.

4.3) Completar la implantació de les USEE d'acord amb l'estudi de valoració de les necessitats del territori per garantir l'atenció de l'alumnat per al qual l'EAP ha indicat aquest tipus d'escolarització.

4.4) Impulsar i finalitzar la reconversió dels centres educatius especials en centres de referència per a les escoles ordinàries com a mecanisme de suport per fer efectiva l'escolarització inclusiva.

4.5) Garantir la inclusió de l'alumnat amb necessitats educatives especials a les activitats complementàries i al servei de menjador escolar.

4.6) Garantir l'accés dels infants amb discapacitat a les escoles bressol.

4.7) Assegurar la formació del personal docent en l'atenció de l'alumnat amb discapacitat i amb necessitats educatives especials per oferir atenció individualitzada i especialitzada.

4.8) Desplegar la normativa en l'àmbit d'activitats complementàries, extraescolars i d'educació en el lleure, a fi de garantir el dret dels infants amb discapacitat a accedir a aquests àmbits en igualtat d'oportunitats.

5) Convivència als centres:

5.1) Millorar la informació i la formació dels centres sobre les directrius i els circuits de coordinació i treball en xarxa per a l'abordatge integral de les situacions d'assetjament i promoure el desplegament efectiu de plans de convivència.

5.2) Millorar la participació i l'escolta dels infants per crear un clima social de cooperació i suport mutu i fomentar mesures de mediació i assessorament entre iguals.

5.3) Garantir l'escolta efectiva de l'infant que pateix una agressió o assetjament, donant-li suport immediat, i prendre les decisions adequades per protegir-lo.

5.4) Garantir una actuació conjunta amb altres serveis, socials i policials, per oferir assistència fora del recinte escolar, especialment en casos de ciberassetjament.

5.5) Dotar l'Administració educativa i els centres de més recursos i formació per conscienciar plenament tota la comunitat educativa sobre el respecte a la diversitat sexual i afectiva.

5.6) Desplegar un pla per a la igualtat de gènere en el sistema educatiu.

5.7) Garantir espais de diàleg entre alumnes i docents per aconseguir normalitzar la diversitat afectiva.

6) Equitat i inclusió als centres universitaris:

6.1) Posar en marxa el pla integral de beques que permeti garantir l'equitat efectiva en l'accés i la continuïtat dels estudis universitaris.

6.2) Aplicar mesures per assegurar que no es perjudica l'accés a la universitat en funció dels estudis de provinença.

6.3) Garantir la difusió i l'aplicació dels protocols existents per atendre les necessitats educatives especials en l'accés a la universitat i per a una adequada inclusió de la diversitat a les universitats catalanes.